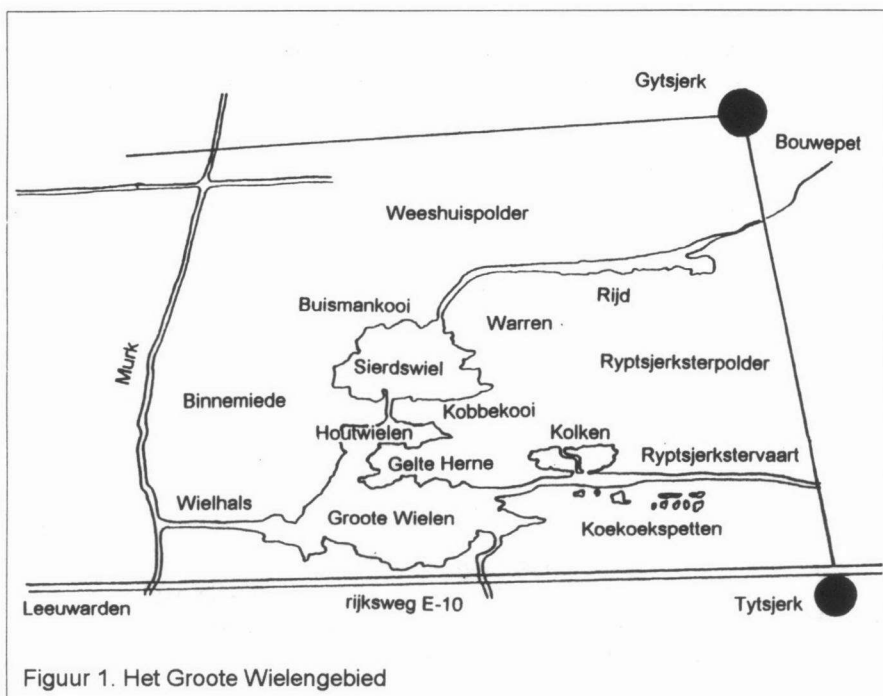

VOGELARCHIEF GROOTE WIELEN 1978-1987

meeuwen en sterns

Freek Nijland

Zo langzamerhand komen de gegevens voor de artikelenserie *Vogelarchief Groote Wielen* wel uit een zeer oude doos. Hoewel de meeste resultaten nog steeds geldig zijn, ook voor andere Friese waterrijke gebieden, is het nuttig me af te vragen of de serie in deze vorm nog wel zin heeft. Na deze aflevering hebben we de meeste watervogels, waarvoor het Wielengebied grote betekenis heeft, wel gehad. Mogelijk zullen de resterende soorten later in kort bestek behandeld worden.

83. Middelste Jager *Stercorarius pomarinus*

In het archief bevindt zich één melding van een Middelste jager bij de Groote Wielen. De vogel is op 20-1-1983 dood gevonden en naar het Fries Natuurmuseum gebracht.

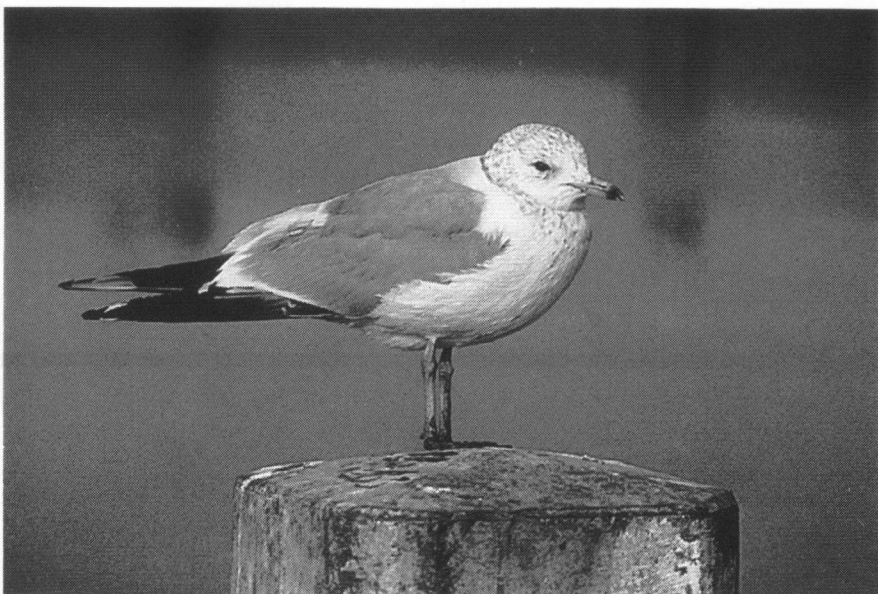
84. Dwergmeeuw *Larus minutus*

De Dwergmeeuw is in de periode 1978-1987 slechts eenmaal aangetroffen. De waarneming werd gedaan op 10-6-1981 op de Groote Wielen, waar een onvolwassen vogel wiekelend als een visdief boven het water werd gezien. De NJN meldt uit de periode 1970-1976 slechts één waarneming, in oktober 1974. Ook na 1987 is de soort slechts een enkele maal gezien. Dit is merkwaardig, gezien de grote aantallen doortrekkende Dwergmeeuwen die in de jaren tachtig en negentig in de periode half april tot begin mei bij het nabijgelegen Bergumermeer/de Leyen en in de Âlde Feanen zijn waargenomen (mededeling Eddy Wymenga/Jaring Roosma).

85. Kokmeeuw *Larus ridibundus*

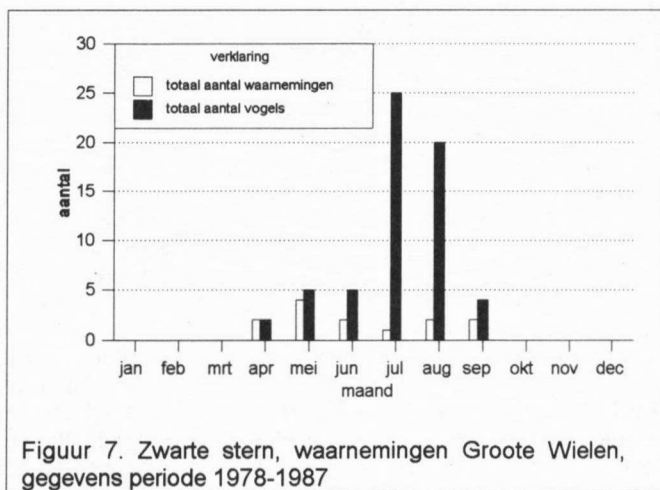
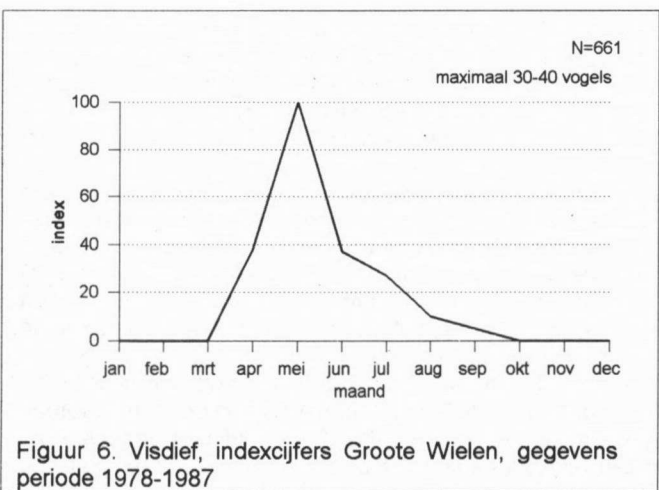
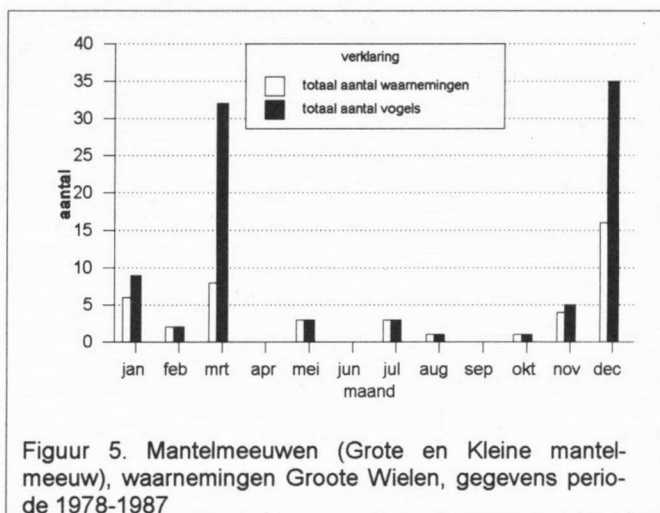
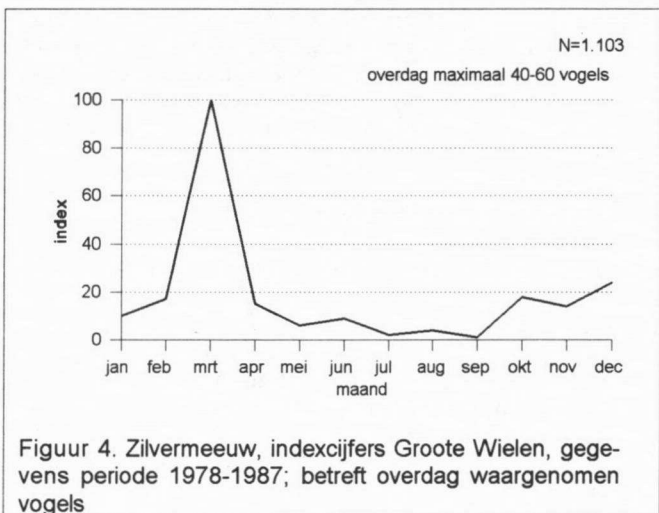
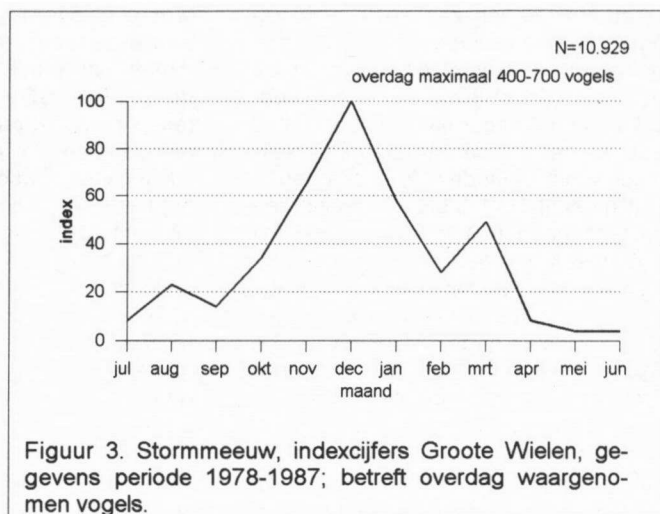
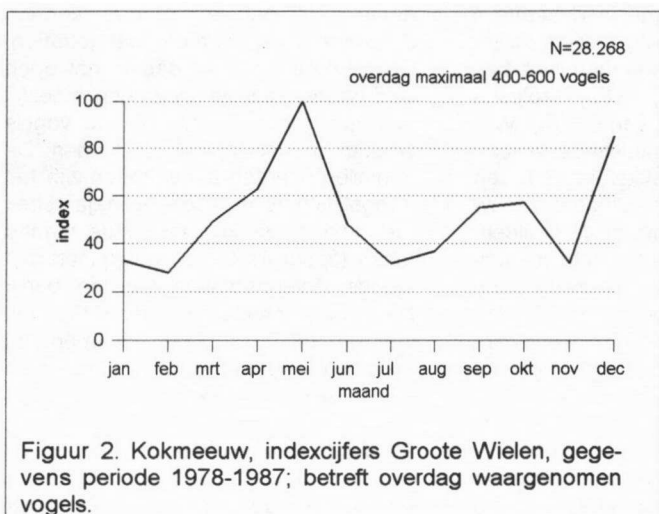
Gedurende het gehele jaar zijn Kokmeeuwen rond de Groote Wielen aanwezig. In de periode 1978-1987 was de Kokmeeuw broedvogel rond de Groote Wielen. In de Ryptsjerksterpolder bevond zich een kleine kolonie met in sommige jaren enkele honderden broedparen. Ook in de Binnemiede broedden regelmatig Kokmeeuwen, meestal minder dan tien paar. Eind jaren tachtig is de kolonie in de Ryptsjerksterpolder vrij plotseling verdwenen. Dit gebeurde in een periode met landelijke achteruitgang van de aantallen broedende Kokmeeuwen (SOVON, 1996).

Buiten de broedtijd kunnen de aantallen sterk wisselen. Het beeld dat uit

Stormmeeuw

foto Lubbert Boersma

de indexcijfers van overdag waargenomen Kokmeeuwen (figuur 2) naar voren komt, is niet erg sprekend. De index van mei is het grootst. Dit is te danken aan de aanwezigheid van de

broedkolonie in de Rypsterksterpolder. Tijdens de voor- en najaarstrek zijn de aantallen wat groter dan in de nazomer en winter, met een piek in december. De maximale aantallen overdag aan-

wezige Kokmeeuwen liggen in de orde van 400-600 vogels. De vogels zoeken voedsel, allerlei bodemdieren, op de graslanden. Vooral buiten de reservaten kunnen grote aantallen Kok-

meeuwen worden aangetroffen op de agrarische graslanden achter een ploegende trekker of op pas gegierde percelen. Mogelijk moeten deze voedselbronnen concurreren met de stad Leeuwarden, waar duizenden Kokmeeuwen allerhande eetbaars vinden. Dat de aantallen zo sterk wisselen kan samenhangen met trekgolven, het feit dat meeuwen graag in groepen optrekken en met effecten van slaapplaats-trek (zie kader 'Meeuwenslaapplaats Groote Wielen en telproblemen'). In de Ryptsjerksterpolder bevindt zich een grote meeuwenslaapplaats die in principe het gehele jaar gebruikt kan worden, afhankelijk van de aanwezigheid van ondergelopen graslanden of natte of slijkige poelen. De aantallen slapende Kokmeeuwen zijn het grootst in voor- en najaar. Maximale aantallen worden bereikt in het late najaar met naar ruwe schatting 4000-8000 vogels.

86. Stormmeeuw *Larus canus*

De indexcijfers van de Stormmeeuw (figuur 3) tonen het typische patroon van een trekvogel en wintergast, en vertonen grote overeenkomst met een soort als de Smient (Nijland, 1991). In de maanden april t/m juli worden maar weinig Stormmeeuwen gezien. Meestal gaat het dan om slechts enkele tientallen. Pas in augustus komen de aantallen overdag af en toe boven de honderd. Vooral in de maanden november-januari zijn de hoogste aantallen Stormmeeuwen, maximaal 400-700, gezien. De vogels zoeken voedsel op de graslanden. Ook de Stormmeeuw komt voor in sterk wisselende aantallen. Ook hier speelt trek, groepsvorming en effecten van slaapplaats-trek een grote rol. De aantallen Stormmeeuwen op de slaapplaats zijn het grootst in het najaar met naar ruwe schatting 3000-6000 vogels.

87 / 89. Kleine mantelmeeuw *Larus fuscus* & Grote mantelmeeuw *Larus marinus*

Beide soorten worden regelmatig in kleine aantallen aangetroffen. Meestal gaat het om minder dan 5 vogels. Bij het bekijken van het archiefmateriaal valt niet aan de indruk te ontkomen dat de Grote en Kleine mantelmeeuw af en toe verwisseld zijn. Daarom worden beide soorten samen behandeld. Het relatief grote aantal waarnemingen van de Kleine mantelmeeuw in de win-

termaanden (met name in december) is niet zo waarschijnlijk, gezien de informatie over het voorkomen van beide soorten (SOVON, 1989). Volgens recente mededeling van Eddy Wymenga is de Kleine mantelmeeuw een vrij algemene doortrekker in voor- en najaar, terwijl de Grote mantelmeeuw als wintergast voorkomt in de Wâlden. Waarschijnlijk zijn vaker Grote mantelmeeuwen voor Kleine mantelmeeuwen aangezien dan andersom. Beide soorten bezoeken ook de meeuwenslaapplaatsen. Veel waarnemingen zijn gedaan in de namiddag of vooravond, wanneer het al wat donkerder is, of drijvend op het water.

In figuur 5 worden de waarnemingen van beide soorten mantelmeeuwen gezamenlijk gepresenteerd.

88. Zilvermeeuw *Larus argentatus*

De Zilvermeeuw is een algemene doortrekker in het Groote Wielen-

gebied. Het gehele jaar door kunnen Zilvermeeuwen worden aangetroffen. De aantallen die overdag in het open veld worden gezien, bedragen meestal maximaal enkele tientallen. De vogels zoeken voedsel op de graslanden. De aantallen overdag aangetroffen zijn het hoogst tijdens de voor- en najaarstrek met een duidelijke piek in de maand maart (figuur 4). Op de slaapplaats zijn steeds Zilvermeeuwen van de partij. Naar ruwe schatting kunnen de aantallen op de slaapplaats oplopen tot maximaal 400-800 vogels in maart en tijdens de najaarstrek.

90. Visdief *Sterna hirundo*

De eerste Visdieven worden als regel waargenomen in de tweede helft van april (figuur 6). De meeste Visdieven worden gezien, wanneer ze 'roeiend', of 'biddend' boven het water van vaarten, Wielen en Kolken op jacht zijn. Maar ook zijn er veel waarnemingen

Meeuwenslaapplaats Groote Wielen en telproblemen

Vooraf buiten de broedtijd vormen de ondergelopen graslanden in de Ryptsjerksterpolder geschikte slaapplaatsen voor meeuwen. De meeuwen vliegen aan vanaf rond zonsondergang tot diep in de schemering. Van tevoren verzamelen de meeuwen zich op zogeheten voorverzamelplaatsen, op omliggende graslanden en op het open water van de Groote Wielen, tot ze in groepen naar de slaapplaats vertrekken. Vooral op donkere of mistige dagen gebeurt het voorverzamen al vrij vroeg in de middag. 's Ochtends vroeg, vanaf de ochtendschemering, vertrekken de meeuwen in groepen, vaak in spectaculaire vluchten. Daarna verzamelen ze zich regelmatig op 'naverzamelplaatsen', op de omliggende graslanden, alvorens naar de voedselgebieden te vertrekken (zie ook Kuik 1981).

Dit maakt het betrouwbaar tellen van overdag (voedselzoekende) meeuwen op graslanden nabij een slaapplaats er niet eenvoudiger op. Je kunt 's middags nooit zeker onderscheid maken tussen voorverzamelaars van elders of reeds aanwezige vogels. Bij tellingen van oktober tot maart ligt de beste tijd om fouragerende meeuwen te tellen tussen 11.00 u en 15.00 u. Dat komt er vaak niet van.

Het tellen van meeuwen op slaapplaatsen is helemaal een hachelijke zaak. Het kan het beste gebeuren vanaf een uur voor zonsondergang. Vanwege de invalende schemering zijn de soorten halverwege de telling al moeilijk van elkaar te onderscheiden. Je kunt het best het totaal aantal meeuwen schatten die bij voldoende licht al op de slaapplaats staan en proberen percentages te schatten van verschillende soorten, in de hoop dat de later invliegende meeuwen in dezelfde verhouding binnenvliegen.

De maximum-aantallen meeuwen op de slaapplaats kunnen worden geschat op 5.000-10.000 in het voorjaar en 10.000-15.000 in het najaar. Dit komt overeen met schriftelijke mededelingen van Kuik (1981). De hoofdmoot vormen Kokmeeuwen en Stormmeeuwen (duizenden). De grootste aantallen Zilvermeeuwen (vele honderden) zijn waargenomen in maart en november. Voorzichtig kan worden geconcludeerd dat in de periode 1978-1987 zowel in voorjaar als najaar de Kokmeeuw de talrijkste soort was. Dit hangt samen met de grote Kokmeeuwen-populatie die Leeuwarden als voedselgebied heeft. Een opvallend verschijnsel vormen dan ook steeds de grote groepen Kokmeeuwen die aanvliegen uit de richting van Leeuwarden.

Rustende Zwarte sterns op najaarstrek

foto Lubbert Boersma

van baltsende vogels (bijvoorbeeld met visjes in de bek) of alarmerende vogels in het broedgebied. In de onderzoeksperiode broedde de Visdief rond de Groote Wielen in wisselende aantallen. In de Ryptsjerksterpolder bevond zich een kleine kolonie (samen met Kokmeeuwen), met maximaal enkele tientallen broedparen. De nesten bevonden zich op een langerekt perceel in de zomerpolder de Warren met vrij korte vegetatie. Ook in de graslanden van de Binnemiede broedden meestal enkele Visdieven. Met het verdwijnen van de Kokmeeuwenkolonie in de Ryptsjerksterpolder zijn met-tertijd ook de Visdieven (grotendeels) verdwenen. Op de meeuwenlaapplaats worden in de zomer ook wel eens Visdieven aangetroffen. In september worden de laatste trekkende Visdieven in het Groote Wielengebied

waargenomen. De periode van oktober tot maart is een visdiefloos tijdperk.

91. Noordse stern *Sterna paradisaea*

De Noordse stern is in de onderzoeksperiode 1978-1987 niet met zekerheid waargenomen rond de Groote Wielen. Er is wel een waarneming uit 1978 van de nabijgelegen Camminghabuursterpolder (Nijland, 1979). De NJN (Kiers 1974, van Dijk 1978) maakt melding van twee waarnemingen van Noordse sterns in het Groote Wielengebied: twee vogels op 20-9-1970 en twee vogels in mei 1976.

92. Zwarte stern *Chlidonias niger*

Tot 1975 heeft de Zwarte stern ge-

broed in een petgat in de Koekoekspetten (Dijkstra 1976). Een mogelijke aanleiding voor het verdwijnen van de (kleine) kolonie kan geweest zijn verstoring door recreanten (mededeling Hans Eikhoudt). Daarna zijn er geen broedgevallen meer bekend ondanks het uitleggen van (riet)vlotjes, terwijl de voedselbiotoop, vochtige kruidenrijke graslanden met veel insecten aanwezig zijn gebleven.

Slechts 13 maal is de Zwarte stern in de onderzoeksperiode waargenomen (figuur 7). De meeste waarnemingen stammen uit de jaren 1978-1980. Hierbij zijn drie waarnemingen uit juli en augustus van groepjes jagende Zwarte sterns langs de oevers van de Wielen. De laatste waarneming in de onderzoeksperiode is uit 1983.

literatuur

- van Dijk K. 1978. Vogels in de Wielen. *Aythia* 17(3): 4-31
 Dijkstra L. 1976. Grote Wielen-Oost, inventarisatie 1976. rapport It Fryske Gea, Otterterp
 Kiers A. 1974. Wielenverslag. *Aythia* 13: 2-77
 Kuik F. 1981. Literatuuronderzoek naar de verspreiding en het groepsgedrag van meeuwen in Nederland. Werkgroep ter voorkoming van aanvaringen tussen vogels en civiele luchtvaartuigen, Amsterdam
 Nijland F. 1979. Een vogelonderzoek in de Camminghapolder. *Vanellus* 32(3): 67-75
 Nijland F. 1990. Vogelarchief Groote Wielen, duikers t/m reigerachtigen *Twirre* 1(1): 6-12
 Nijland F. 1990. Vogelarchief Groote Wielen, zwanen en ganzen. *Twirre* 1(3): 1-6
 Nijland F. 1991. Vogelarchief Groote Wielen, eenden. *Twirre* 2(4): 1-9

Nijland F. 1992. Broedvogels van de Binnemiede/Weeshuispolder 1975-1991, Wielenwerkgroep, Gytsjerk
Nijland F. 1993. Vogelarchief Groote Wielen, roofvogels. Twirre 4(1): 1-6
Nijland F. 1994. Vogelarchief Groote Wielen, hoenders en rallen. Twirre 5(1): 6-11
Nijland F. 1995. Vogelarchief Groote Wielen, steltlopers deel 1. Twirre 6(3): 1-7
Nijland F. 1996. Vogelarchief Groote Wielen, steltlopers deel 2. Twirre 7(1): 5-9
SOVON, A. van Dijk 1996. 1995 een goed en slecht jaar voor kolonievogels. SOVON-nieuws 9(1): 8-9.
SOVON 1989. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem

F. Nijland, Canterlandseweg 18, 9061 CC Gytsjerk

soort	status	totaal aantal waarnemingen	totaal aantal waargenomen vogels	maximaal aantal waargenomen vo- gels
Middelste jager	dwaalgast	1	1	1
Dwergmeeuw	toevallige doortrekker	1	1	1
Kokmeeuw ¹	broedvogel met 100-200 paar, talrijke door- trekker en wintergast	237	28.268	590
Stormmeeuw ¹	vrij schaarse overzomeraar, talrijke door- trekker en wintergast	169	10.929	700
Kleine mantel- meeuw	vrij schaarse doortrekker	38	91	11
(betreft Kleine en Grote mantelmeeuw tesamen)				
Zilvermeeuw ¹	vrij schaarse overzomeraar, vrij talrijke door- trekker en wintergast	145	1.103	135
Grote mantel- meeuw	Schaarse doortrekker en wintergast	38	91	11
(betreft Kleine en Grote mantelmeeuw tesamen)				
Visdief	Broedvogel met 10-20 paar	88	603	40
Zwarte stern	tot 1980 vrij schaarse doortrekker in zomer en nazomer, daarna onregelmatige door- trekker	13	61	25
Gegevens van jagers, meeuwen en sterns (Middelste jager t/m Zwarte stern) die in het Groote Wielengebied zijn waargeno- men in de periode 1978 t/m 1987; ¹ betreft alleen overdag waargenomen vogels				

EEN VONDST VAN SLANKE VROUWENMANTEL

Op 1 juni 's morgens om 9 uur was er een inventarisatiedag van 't Planteferbân van de Fryske Feriening foar Fjildbiology bij Kortwoude nabij Surhuisterveen. Samen met Gertie Papenburg en Saakje Borger-Couperus dook ik dit kilometerhok in. We inventariseerden ons suf, maar pas aan het einde van dit hok werd onze ijver beloond. We vonden een Vrouwenmantel, maar welke? Met de flora determineerden we de plant. Het bleek te zijn: de Slanke vrouwenmantel *Alchemilla gracilis*, een rode lijstsoort. Dit exemplaar stond in een slootkant naast de weg. Deze sloot was enkele jaren geleden gegraven. Hopelijk doen we de komende jaren meer bijzondere vondsten.